

Universitat i mercat laboral en arqueologia

Mònica Blasco, Josep M. Defaus,
Jaume Massó i M. Teresa Miró

Breu repàs històric a la problemàtica del mercat laboral en arqueologia

L'exercici professional de l'arqueologia a Catalunya és relativament recent. Es pot dir que va néixer a partir de 1980 amb la creació del Servei d'Arqueologia de la Generalitat. Els primers anys no eren estranyes les excavacions d'urgència dirigides per arqueòlegs que no rebien cap subvenció econòmica o que gaudien, com a molt, d'unes ajudes materials mínimes. Encara eren més habituals les múltiples intervencions dirigides directament o subsidiàriament pels arqueòlegs territorials. El veritable canvi en la mentalitat tant dels arqueòlegs com de l'administració es va produir l'any 1984 com a conseqüència del Pla de Solidaritat amb l'Atur. Aquest, a Catalunya va suposar la contractació d'una seixantena d'arqueòlegs, amb unes condicions laborals insòlites fins aleshores (encara que en clara desigualtat amb la resta de l'Estat Espanyol), que van actuar en diversos jaciments durant uns set mesos. Fruit d'aquest fet van sorgir un seguit de debats i de demandes que van assentar les bases de la professionalització actual. Paral·lelament, un nombre reduït però molt significatiu d'arqueòlegs va endegar una proposta d'organització professional que es va articular en el Grup d'Arqueòlegs de la Comissió de Patrimoni del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya.

L'exercici per compte propi en el camp de l'arqueologia tant a Catalunya com a l'Estat espanyol neix essencialment per una necessitat de l'Administració. El desenvolupament urbanístic i la realització de grans obres d'infraestructura, juntament amb una major i creixent responsabilitat sobre la necessitat de protegir, conservar i difondre el Patrimoni per part de la societat i dels organismes de govern, ha comportat un augment molt important de les intervencions arqueològiques des del començament de la dècada dels anys vuitanta. Aquest increment ha depassat absolutament la capacitat d'execució directa de les intervencions per part dels organismes públics i el seu personal tècnic. La seva notable dificultat per a augmentar les plantilles i les dotacions pressupostàries destinades a l'arqueologia ha determinat que a l'hora de fer front a aquestes intervencions hagi estat necessari de comptar amb professionals externs, contractats habitualment sota la fórmula de la prestació de serveis. Al començament dels anys 90, apareixen les primeres empreses de treballs arqueològics, ja sigui com a cooperativa, com a societat civil de professionals o segons altres formes d'organització.

Paral·lelament a l'augment de les activitats professionals en arqueologia, en els estaments universitaris anava creixent una opinió crítica en contra, qüestionant-ne el sentit (¿per què s'ha d'intervenir?), l'ús (¿quin rendiment científic se'n pot treure?) i la qualitat científica de les actuacions (¿com es pot emprar una metodologia científica amb els condicionaments externs i els interessos econòmics que hi intervenen?). Val a dir, com a fet simptomàtic, que aquest sentiment es va anar generalitzant a partir de les constants reduccions dels pressupostos destinats al Servei d'Arqueologia i que bona part d'aquests pressupostos fossin destinats a les intervencions «d'urgència» enfront de la disminució de les partides i l'augment de les traves burocràtiques que s'establien per a les «programades» (majoritàriament excavacions dirigides i participades per persones dependents de les universitats o relacionades amb elles). Aquest sentiment ha disminuït, o almenys no és tan palès, en els últims anys.

El darrer canvi en el mercat laboral en arqueologia es produeix quan les universitats comencen a oferir els seus serveis tècnics i humans de forma empresarial, tant a les administracions com als particulars.

També cal esmentar el cada cop més ampli ventall de sortides professionals en què intervé l'arqueòleg, mogut per la necessitat de trobar un lloc en el mercat laboral, moltes fora del camp de l'arqueologia, altres dintre de l'anomenat patrimoni, i una minoria en el món de la investigació i les mal anomenades «ciències afins». L'actual tendència del mercat laboral en arqueologia és que, cada cop més, les empreses s'ocupin de les grans intervencions de camp i els professionals individuals es facin càrrec de les de menys envergadura i, per tant, de poca durada.

Problemàtica entre els arqueòlegs i la Universitat pel que fa al mercat laboral

La universitat té com a finalitat primordial la formació d'universitaris. Una de les maneres de dur a bon terme aquesta finalitat és la investigació. Darrerament, però, la recerca, i no només pel que fa a l'arqueologia, sembla ser un paper relegat exclusivament a les universitats.

Aquest fet es veu avalat per la incapacitat de l'Administració a l'hora de potenciar un ens públic i independent d'investigació (que podia haver estat l'Institut d'Estudis Catalans però que no ho serà mai si segueix amb la mateixa línia que ara la CIRIT), i per l'actual opinió, almenys fins al darrer relleu, del Departament de Cultura de la Generalitat envers el tema: ¿per què ha de pagar el Departament la investigació quan no es poden cobrir totes les necessitats de conservació i difusió del patrimoni? Resposta: Que ho facin les universitats!

A les crítiques abans esmentades, des que s'imposa la idea que és la Universitat l'autoritat científica per excel·lència, s'uneix una desaprovació de les urgències per manca de vinculació a un projecte científic, principalment des de sectors acadèmics. Aquesta, sovint exagerada, desvinculació entre les excavacions d'urgència i la investigació és deguda, entre altres raons, a una manca de voluntat política dels organismes

públics per a fer possible aprofundits treballs de recerca derivats d'aquestes actuacions, desinterès que queda ben palès en la minsa retribució que reben els arqueòlegs que fan les urgències, que dificulta enormement la tasca investigadora més enllà de la simple i obligada memòria administrativa. D'altra banda, cal tenir present la pròpia naturalesa de les intervencions de salvament que perquè són imprevisibles normalment no poden respondre a un projecte d'investigació previ.

Excepcionalment es pot donar el cas que sorgeixi una urgència que geogràficament i cronològica estigui emmarcada dins d'un projecte d'investigació endegat per alguna universitat, entitat o particular; aleshores sí que és lògic que les persones que hi intervinguin estiguin vinculades d'una manera o altra a la investigació prèvia.

Davant d'aquesta situació hem de manifestar que:

— el dret a la investigació i a l'explotació de les dades generades per les excavacions no pot ser exclusiu de les universitats;

— el sentit de les urgències ve donat per la necessitat urgent d'intervenir per motius extraarqueològics. ¿Té sentit qualsevol tipus d'intervenció? Sí, tot i que sigui parcial, sempre i que es faci amb la metodologia adequada per a recollir el màxim d'informació. Un jaciment arqueològic no hi entén de presses, i és un document valuósíssim per a fer història, però no servirà de res si —per pressions (normalment econòmiques)— després no es pot llegir;

— existeix una disfunció entre l'ensenyament universitari i l'exercici professional: no hi ha una titulació específica i els plans d'estudi, no han respost mai a les expectatives del mercat laboral. Aquesta és la crítica més clara que fan els arqueòlegs a les universitats.

Quin ha de ser el paper de les universitats en el mercat laboral en arqueologia

És necessària la creació al més aviat possible d'una titulació específica en arqueologia, sense menysprear una visió històrica de conjunt precisa per a emmarcar els estudis arqueològics. La Universitat, com a responsable dels plans d'estudi, és la que ha de cobrir aquesta demanda. Aquesta titulació, llargament reivindicada, ha de ser el punt de partida per al reconeixement professional i ha de permetre acabar amb l'intrusisme (sí més no des del punt de vista legal). Ara bé, no n'hi ha prou amb un títol si en els plans d'estudi no es permet als alumnes la possibilitat d'escollir entre una formació en investigació «pura» (ex: potenciar l'estudi d'assignatures en altres facultats) i una altra de més adaptada a les expectatives que ofereix el mercat laboral (ampliació d'assignatures).

S'ha de trencar la disfunció entre l'ensenyament universitari i l'exercici professional. La investigació en un sentit estricte és només una de les possibles sortides professionals, però no és ni l'única ni potser la més important des del punt de vista laboral. Actualment la Universitat forma només investigadors molt específics i el mercat laboral demana professionals més generalistes amb un ampli ventall de coneixements, arqueòlegs

«tot terreny». En aquest país, a més, els investigadors «purs» només es poden col·locar a la Universitat, amb la qual cosa hi ha una gran quantitat de llicenciats amb intenció de fer carrera acadèmica (els més afortunats dels quals són o han estat becaris) que al cap del temps no tenen cap expectativa professional en quedar fora de joc per la manca de places en investigació i per la dificultat de participar en el mercat laboral extraacadèmic.

S'han de cobrir amb garanties les mancances en els plans d'estudi de referències a les lleis sobre patrimoni, als tipus de feines que ofereix el mercat (documentació, exposicions, museus...), a la mecànica i particularitats d'una urgència pel que fa a metodologia, imbricació del treball arqueològic amb la realització d'obres d'altra índole, tracte amb altres professionals (arquitectes, enginyers, contractistes...), etc.

A més, la Universitat ha de procurar que els seus alumnes puguin gaudir d'unes pràctiques que abastin mínimament tots els àmbits o facetes de l'especialitat (documentació, excavació, interpretació i com i on aplicar les diferents «ciències auxiliars»), sempre amb un seguiment i un control didàctic dels professors. Lògicament, i perquè els alumnes coneguin una part més o menys petita de la problemàtica arqueològica, s'hauran de cercar les fórmules i els mitjans perquè els alumnes puguin dur a terme les pràctiques, d'una manera equilibrada, en jaciments d'àmbits cronològics diferents i de diversa tipologia, laboratoris, etc.

A més d'aquestes pràctiques que podríem anomenar internes i que s'haurien de desenvolupar al llarg de tots els cursos acadèmics, s'haurien de cercar formes de relació entre les universitats i les empreses privades. Seria bo i desitjable que es potenciés aquesta línia d'actuació, que en altres camps està donant tants fruits tangibles i alhora beneficiosos per a totes les parts implicades.

Una de les fórmules podria ser la presència d'alumnes universitaris en pràctiques (com a «observadors») en excavacions, sempre comptant amb el vistiplau del director. Aquesta participació, seria bo que es restringís als alumnes del darrer curs universitari i que no es limités a un sol aspecte, sinó que fos participativa de tota la problemàtica intrínseca a una intervenció. Cal evitar que aquesta col·laboració substitueixi la contractació dels professionals (arqueòlegs, dibuixants, operaris...) necessaris per portar a bon terme la intervenció i, per tant, puguin esdevenir la causa d'una competència deslleial i que tingui el caràcter o l'aspecte d'un intrusisme professional més o menys evident o encobert.

El que en cap cas es pot permetre és que amb l'excusa de donar unes pràctiques als alumnes les universitats ofereixin els seus serveis tècnics i humans de forma empresarial, perquè exerceixen una competència deslleial respecte als professionals liberals i empreses d'arqueologia. Les raons d'això són:

— la societat els atribueix de forma directa un prestigi pel sol fet d'ésser universitats, sense que necessàriament respongui a la realitat (és un prestigi secular no prou contrastat). Òbviament, aquest prestigi és una bona cosa per aconseguir feines;

— va contra les bases de la competitivitat. Les universitats compten amb una infraestructura humana (els estudiants, més o menys condicionats, poden ser

uns «treballadors abnegats»; becaris; personal investigador i tècnic per fer restauracions i anàlisis) i tècnica (laboratoris de restauració i anàlisis, equips informàtics, locals on desenvolupar les tasques posteriors a l'excavació; i tot sense necessitat d'amortitzar les inversions, despeses de manteniment i material fungible i programari informàtics a preus reduïts) que tot i ésser pagada amb recursos públics és només utilitzable pels universitaris i per les empreses que han generat. A més, si no han de pagar els salaris de tots els participants poden oferir més per menys, trencant per tant les bases de la competitivitat entre professionals perquè així desequilibren el mercat. Ni els professionals liberals ni les empreses mai no podran disposar de recursos humans ni d'instal·lacions similars (cosa que faria augmentar la qualitat científica dels treballs) si no és encarint els serveis. Aquest augment del preu no és actualment possible pel control que l'Administració fa sobre les retribucions i els honoraris;

— normalment, a tenor de la seva condició de centres docents, no estan subjectes als gravàmens fiscals que han de suportar els professionals liberals o les empreses, com ara: l'Impost d'Activitats Econòmiques (IAE), la facturació del 16% d'IVA, la retenció del 15% d'IRPF (beques 3%), l'Impost de Societats, la Quota Col·legial, l'Alta del Règim de Treballadors Autònoms de la Seguretat Social o bé la mútua social del col·legi professional corresponent, etc.

Hi ha formes alternatives de vinculació dels equips universitaris de recerca amb la realització d'excavacions d'urgència. Un exemple, ja esmentat, pot ser el cas d'una excavació emmarcada clarament —geogràficament i cronològica— dins un projecte d'investigació previ. Aleshores, els membres de l'equip que treballa en aquesta zona ha de ser tingut en compte a l'hora de la contractació. Sistemes com aquest permeten compatibilitzar plans de recerca universitaris amb l'exercici professional de l'arqueologia sense que la Universitat es converteixi en una empresa. Si comparem els projectes de recerca d'equips universitaris amb les urgències que han realitzat fins ara, veurem que no coincideixen.

Si la preocupació de les universitats (i l'excusa per crear empreses d'arqueologia) és fer treballs de síntesi amb les dades que proporcionen les excavacions d'urgència, poden, com tothom, consultar les memòries corresponents al Servei d'Arqueologia. No és justificat reclamar, per aquest motiu, un tracte preferencial.

En els grans jaciments, com és el cas de les ciutats amb un patrimoni arqueològic important, que requereixen una interpretació global, hom hauria de crear un ens independent en què participessin totes les administracions competents, amb la col·laboració de les entitats, universitats i associacions interessades, dotat de competències per coordinar i gestionar totes les intervencions i les mesures de protecció, difusió i investigació. Aquest ens no pot ser, doncs, només la Universitat, perquè no és la funció per a la qual ha estat creada i és subvencionada.

La problemàtica del mercat laboral en l'arqueologia d'intervenció

Rafael Mora

L'any 1992 la revista *L'Avenç* (num. 159) ens publicava un primer article en el qual es donaven tota una sèrie d'arguments a favor de la previsió d'excavacions d'urgència, com a únic remei davant d'una evident arqueologia de bombers. Aleshores es plantejava la necessitat de planificar per avançat els treballs arqueològics en aquelles àrees afectades per les grans obres d'infraestructura i donar pas al que s'ha vingut a conèixer com a «arqueologia preventiva».

De la mateixa manera que en tot projecte de xarxa viària es tenen en consideració els estudis d'impacte ecològic, en els quals es valora com afectaran les obres sobre la fauna, la vegetació i, en definitiva, sobre l'equilibri mediambiental; igualment, s'ha de valorar quin serà l'impacte arqueològic que suposarà la seva realització.

Si bé avui en dia és freqüent que es faci aquest tipus d'estudi, també és cert que només s'apliquen a les grans obres d'infraestructura, essent molt difícil de controlar els petits moviments de terres que es realitzen sota la única competència dels ajuntaments, durant els quals sovint s'incideix destructivament en el patrimoni arqueològic.

La falta de consciència en alguns casos, o el desconeixement de la legislació en d'altres, per part de les administracions municipals i les empreses encarregades de les obres, són causa diària de malmetements que poden arribar a significar la desaparició total dels jaciments. Encara és lluny el dia en què tot moviment de terres sigui verificat per un arqueòleg/a, per tal que constati la presència o absència de restes arqueològiques en el lloc.

En tant que coneixedors d'aquesta problemàtica, no hem de descuidar el paper polític i divulgatiu que els professionals de l'arqueologia hem d'exercir sobre aquells segments socials que d'una o altra manera incideixen en el subsòl: ajuntaments, constructores, arquitectes, etc.

Des de la Universitat Autònoma de Barcelona proposem una arqueologia de caire preventiu, que permeti la planificació dels treballs de camp, en el temps i en l'espai, recolzant-se en la informació que proporcionen les cartes arqueològiques. Aquestes, però, malgrat que cobreixen ja la quasi totalitat del territori català, són infrautilitzades per la major part dels ajuntaments i en alguns casos no en fan cap cas, atorgant permís d'obres i permetent moviments de terres en indrets de conegut interès patrimonial.

Un exemple d'aquest comportament tan irracional envers el patrimoni arqueològic és el que es desprèn d'observar com s'edifica i es generen moviments de terra dins l'àrea de logística i d'urbanisme de la UAB. Tot i haver-se documentat varis jaciments en el campus

universitari, i de ser continuades les obres d'infraestructura que s'hi realitzen, els òrgans polítics i de gestió mai s'han parat a avaluar la necessitat d'establir un programa de prospecció i seguiment arqueològic de les obres, per tal de protegir un patrimoni que, d'altra manera, és sota permanent risc de destrucció.

Des de la Universitat defensem no tan sols, com ja s'ha esmentat abans, una arqueologia preventiva sinó també l'elaboració de cartes arqueològiques que es basin en la potencialitat arqueològica de cada zona, establerta mitjançant un seguit de tècniques ara per ara ben desenvolupades i que permetrien protegir més fàcilment el patrimoni arqueològic del nostre país.

Tanmateix s'imposa una reflexió sobre el que entenem per «arqueologia d'intervenció». De fa massa temps, el mot «urgència» ha estat sinònim d'intervenció poc rigorosa, cosa que ha fet que es considerés com una activitat no científica. N'hi hauria prou amb preguntar als col·legues de professió què en pensen per veure que el que es considera «científic» passa per uns paràmetres molt diferents del que és una excavació d'urgència.

L'excavació de salvament pot conjuminar simultàniament l'excavació ràpida amb la minuciosa i estricta sobre el camp, i hem de començar a pensar que no per això és menys vàlida. El compromís social de la nostra professió —no hem d'oblidar que som treballadors d'institucions públiques— passa per proporcionar respostes adequades metodològicament i tècnica a la demanda que la societat reclama, el progrés de la qual és imparable.

Això suposa treballar amb jaciments de cronologies molt diverses, essent aquest un dels obstacles amb què ens trobem, ja que no tots els arqueòlegs/gues reuneixen una formació satisfactòria com per poder assumir aquests treballs. Són relativament freqüents els casos d'intervencions que s'eternitzen sobre dipòsits en posició secundària o a l'inrevés.

Però tot i ser aquest un factor de pes, no és ni molt menys el més important. En la nostra disciplina, com en d'altres ciències, la constant formació de l'investigador/a és una de les assignatures que encara no hem superat. La forma de recuperar, d'elaborar, classificar i interpretar els contexts, evoluciona dia a dia, i això suposa un reciclatge professional continu al qual, sota el meu punt de vista, no estem acostumats a sotmetre'ns.

El tractament pseudocientífic dels fèndmens arqueològics és un comportament molt habitual en arqueologia, i ens arrisquem que s'instal·li còmodament en el refugi de l'excavació d'urgència. Assistim a una particularització generalitzada de les intervencions després de les quals n'hi ha prou amb una bona descripció dels objectes recuperats per satisfer els requisits previs al lliurament dels materials. Aquest camí ens ha dut a tenir els fons dels museus plens d'artefactes oblidats que difícilment veuran mai la llum ni el seu estudi contribuirà a millorar el coneixement històric.

Podríem arribar a pensar que ens hem transformat en tècnics d'arqueologia, en especialistes per a la recuperació del registre fòssil, que si bé és una part important del nostre treball mai pot ésser un fi en si mateix de cap activitat arqueològica.

Per tant, l'arqueologia d'intervenció ha d'incloure no només el treball de camp, sinó també l'estudi, contextualització i publicació dels resultats, condicions bàsiques si volem canviar la dinàmica actual dels treballs d'urgència que es porten a terme.

Des dels serveis de gestió del patrimoni arqueològic, que són els encarregats de vetllar per la seva conservació, s'incideix en un únic segment, el de la recuperació de les restes arqueològiques, i es posa en un segon terme l'estudi i la difusió d'aquest. Això comporta una dualitat difícil de superar, ja que, com és lògic, es potencien aquells segments que són generadors de riquesa, quedant relegats el de la qualitat del treball realitzat i el de l'aprofundiment en el seu estudi, car aquestes darreres són fases no prioritzades des de les institucions públiques.

Si des de l'administració pública s'insisteix en la fase de recuperació del registre fòssil, es suposa que han d'ésser les universitats i els centres d'investigació qui han d'assumir la integració del registre en el coneixement general, a través dels projectes i línies de recerca que s'hi desenvolupen.

Aquest és sens dubte un altre punt de difícil solució, atès que les universitats, ara per ara, no disposen de partides pressupostàries específiques per a investigar. Els fons de recerca provenen dels ministeris, de la Unió Europea, de la CIRIT, o de les escasses esponsoritzacions (mecenatge) a les quals tant es fa referència en els darrers anys.

Les universitats no disposen de partides econòmiques específiques per investigar, és cert, però sí que disposen del personal investigador, de tècnics qualificats, així com de la infraestructura necessària per poder assumir tant part del treball de camp com el de laboratori.

Són les línies de recerca que desenvolupa cada grup el que fa que els becaris/es i col·laboradors/es que realitzen la seva tasca investigadora en l'entorn de la universitat, puguin aprofundir en l'estudi del registre fòssil que s'ha obtingut i contextualitzar-lo en un marc general de coneixement.

És necessari remarcar l'absència de sensibilitat cap al patrimoni arqueològic de les institucions que han de potenciar la recerca en el nostre país. La CIRIT, institució encarregada de dispensar suport a la investigació, no disposa de cap convocatòria específica dirigida a l'estudi i integració d'aquests materials. Se'ns facilita marxar a qualsevol país (EE.UU., Gran Bretanya, etc.) per adquirir una bona formació —d'altra banda bàsica en la nostra professió—, però només el voluntarisme i la sensibilitat de cada un dels professionals del món de l'arqueologia fa que s'inverteixi temps i capital en l'estudi i interpretació de les excavacions arqueològiques d'urgència que es porten a terme a Catalunya.

D'una banda es potencia la conservació i salvaguarda del patrimoni arqueològic i de l'altra no es planifica ni es contempla el seu estudi, generant-se un desbordament dels fons dels museus. És clarament insuficient l'esforç que es dedica a l'elaboració dels informes, memòries i publicacions, augmentant el problema en no disposar les institucions de subvencions específiques o de formes d'autofinançament amb les quals resoldre el problema.

Pel fet d'entendre el patrimoni arqueològic com un bé comú de la societat, difícilment puc acceptar que el seu funcionament es regeixi per les lleis de l'oferta i la demanda. Amb prou feines ens podem imaginar a cap professional que, davant d'imminents pèrdues econòmiques en un projecte concret, decideixi d'abandonar una excavació o passar la màquina excavadora per tal de sanejar el seu balanç econòmic. Però si pensem en termes empresarials tot això és possible, ja que la principal llei que mana l'estructura del mercat és la de maximització de beneficis.

La UAB va crear en el seu moment el Servei d'Anàlisis Arqueològiques, tant per canalitzar les necessitats de dins de la pròpia Universitat, com per oferir una resposta a una demanda social evident. Si no volem que la Universitat es mantingui isolada en el medi físic i social que li és propi, aliena de tot allò que l'envolta, no només ha de ser útil sinó que a més ha d'esforçar-se per implicar-se en el món en què viu. El nostre compromís concret passa per la conservació i recuperació de contextos arqueològics, per a la inserció d'aquests en línies i projectes de recerca, així com per la seva difusió i divulgació. Per aconseguir-ho hom requereix del suport decidit d'organismes com la CIRIT i de la creació d'ajudes i beques orientades a l'estudi del gruix d'informació provinent d'intervencions de salvament.

Per tant, no estic gens d'acord amb l'afirmació que *les universitats han entrat de ple en el mercat empresarial*, car els objectius són molt diferents. Si no estem d'acord amb la comercialització del patrimoni, com competirem en un mercat?

El primer punt que ens diferencia és l'ànim de lucre. Si bé les empreses que treballen sobre patrimoni necessiten de beneficis per poder subsistir i ésser competitives, les universitats i més concretament el SAA de la UAB no en necessita, atès que és la pròpia institució la que manté els investigadors/es. El meu sou i el d'altres professionals l'assumeix la Universitat i se m'exigeix per això una docència i una recerca. Les infraestructures necessàries per portar a terme el treball arqueològic són de la Universitat, com els laboratoris i espais que s'utilitzen.

Les universitats, a través dels seus recursos humans i mobiliaris poden assumir anàlisis, publicacions científiques i de difusió, és a dir, parts de l'anàlisi arqueològica que augmenten la qualitat dels treballs i pretenen satisfer la demanda social existent. Tanmateix inserim la major part dels treballs arqueològics que porten a terme els becaris/es i col·laboradors/es en projectes d'investigació i tesis doctorals, aconseguint d'aquesta manera racionalitzar el coneixement en benefici de tothom que, en definitiva, és qui manté a les institucions públiques i als professionals que en elles desenvolupem el nostre treball diari.

La Universitat davant del mercat laboral en arqueologia. Problemàtica actual i perspectives

Cristina Benet

D'un temps ençà s'ha produït un canvi substancial dins del mercat laboral de l'arqueologia. Aquest canvi ha vingut marcat per l'aparició i proliferació d'un seguit d'*empreses d'arqueologia* que sota diferents fórmules empresarials han anat assolint una quota força elevada d'aquest «mercado» potencial. Evidentment aquest fet ha anat lligat a la gran proliferació de les intervencions d'urgència motivades per una època de creixement de l'activitat constructiva.

Aquestes empreses varen sorgir, bàsicament, per dos motius: en primer lloc com a resposta a l'increment de la demanda de professionals qualificats. La manca de recursos humans de les institucions (Servei d'Arqueologia, museus, ajuntaments,...) ha propiciat la proliferació de les empreses, les quals gaudeixen d'una capacitat d'intervenció més ràpida, àgil i efectiva i millorant en la gestió i tramitació del patrimoni, i més quan, en els darrers anys, la major part de les obres han de ser finançades per empreses privades. En segon lloc, les empreses es van constituir, també, en un intent d'oferir estabilitat als professionals de l'arqueologia que fins a aquest moment es trobaven davant d'una situació laboral molt adversa i que, en la major part dels casos, tant sols els podia oferir feina uns pocs mesos a l'any.

D'aquesta manera l'arqueologia d'urgència s'havia anat convertint a poc a poc en la sortida laboral més assequible pels nous llicenciats de les diferents universitats catalanes, sortida que tan sols es veia com un camí per arribar a... A aquest mercat hi arribaven molts arqueòlegs, però les condicions adverses que s'havien de suportar esdevenien un garbell que reduiria el nombre de professionals dedicats a l'arqueologia, els quals davant les perspectives cercaven altres feines, vinculades o no a l'arqueologia.

Així doncs, les empreses d'arqueologia varen aportar una estabilitat a aquest mercat i oferiren als arqueòlegs la possibilitat d'integrar-se dins d'un grup de treball amb continuïtat.

Paral·lelament les universitats que, fins al moment s'havien dedicat gairebé exclusivament a les excavacions programades, en veure minvar ostensiblement els pressupostos institucionals cap a les intervencions programades, van començar a veure el gran potencial existent dins d'aquest nou *mercado de l'arqueologia*, que els podria permetre, d'una banda, obtenir recursos propis i, de l'altra, mantenir i disposar dels arqueòlegs acabats de llicenciar. Així, les universitats es van reestructurar per tal de poder competir amb aquestes empreses.

És a partir d'aquest punt on es genera el conflicte, ja que cal qüestionar-se si la missió de la Universitat

és aquesta o no. D'altra banda, també caldria plantejar-se, fins a quin punt aquestes iniciatives empresarials universitàries es poden emmarcar dins del mercat laboral amb igualtat de condicions i en quina mesura poden considerar-se alguna forma de competència deslleial.

Aquest darrer aspecte es planteja a partir que les universitats frueixen d'una infraestructura que en principi està dotada en concepte de material docent i que, per tant, com a fórmula empresarial no podrien utilitzar. Aquesta infraestructura es concreta en locals, material informàtic, telèfons, etc. que els permet, en principi, tenir uns costos més baixos que els de les empreses privades.

Paral·lelament, el món universitari gaudeix d'un prestigi i segell de garantia atès el seu caire institucional i el nivell acadèmic del seu aparell docent; prestigi que no és garantia de totes les seves intervencions, ja que els arqueòlegs que dirigeixen els treballs de camp, sovint no són els membres d'aquest aparell docent, sinó arqueòlegs amb molt poca experiència en treball de camp.

D'altra banda, poden disposar de mà d'obra a cost reduït ja que mentre col·loquen els nous llicenciats en direccions d'excavacions, també poden incloure-hi estudiants com a peons; estudiants que en alguns casos treballen sense sou. D'altra banda, el fet de «contractar» estudiants d'arqueologia com a peons és una pràctica molt comuna dins de l'àmbit universitari i que nosaltres, des del punt de vista professional, considerem poc ètica i molt alienant. Professionalment poc ètica perquè aquest personal no està capacitat per proporcionar el mateix rendiment laboral que els auxiliars d'arqueologia especialitzats, i alienant perquè rebaixa la capacitat professional d'aquests «arqueòlegs» potencials i no serveix perquè puguin assolir experiència en el treball de camp com a arqueòlegs, sinó tant sols com a peons.

A més, les empreses universitàries no poden contemplar l'oferta especialitzada d'auxiliars d'arqueologia (peons especialitzats) ja que aquesta figura laboral no existeix dins del món universitari. Per això, normalment, en les excavacions que dirigeixen hi incorporen peons de la construcció com a mà d'obra bàsica, en detriment de la qualitat i agilitat dels treballs d'excavació arqueològica.

De tota manera, la qüestió primordial és saber si aquesta és la feina de les universitats. Hem de partir de la base que les universitats són centres docents destinats a formar als alumnes en les matèries que s'hi imparteixen i a desenvolupar projectes d'investigació que, a mig termini, esdevinguin eines de treball i base de coneixement per als arqueòlegs professionals. Dins de la part de formació s'ha de tenir en compte la vessant teòrica d'aquesta i també la vessant pràctica. És a partir d'aquest punt on es genera el conflicte.

Pel que respecta a la formació teòrica aquesta no planteja cap problema, sempre i quan la política empresarial no absorbeixi els de per sí escassos recursos humans de la Universitat, mentre que aquest sí es genera en el punt de la formació pràctica.

Amb tot, tal i com ja han detectat moltes facultats de ciències i lletres, la formació pràctica no es pot assolir dins del marc de la Universitat, ja que aquest

confereix un caràcter fictici difícilment superable. És per això que aquestes facultats han optat, a través d'un seguit de Fundacions, per establir convenis amb empreses privades, convenis que permetien que els alumnes es formessin en la vessant pràctica de l'ensenyament i dins d'un mercat laboral real, durant la seva etapa formativa i immediatament després de la seva llicenciatura.

Aquest sistema de col·laboració ha funcionat al llarg de molts anys, i la Fundació Bosch Gimpera n'és un clar exemple de l'èxit assolit.

Davant de tot això cal plantejar-se per quina raó les nostres facultats no utilitzen aquest mateix sistema per tal d'oferir als seus alumnes la formació pràctica que els manca.

El problema s'aguditzava, al meu entendre, per la part que respecta als nous llicenciats que són absorbits per aquestes «iniciatives empresarials universitàries» ja que els priven del contacte amb l'exercici de la professió fora del marc universitari. No oblidem que, tard o d'hora, aquests «professionals» potser s'hauran d'integrar a un mercat laboral del qual es trobaran desplaçats. A més, el grau d'experiència i la maduresa professional d'aquests nous llicenciats és molt bàsic, per això necessita d'un període intermedi, que es podria articular a través dels convenis esmentats, durant el qual pugui adquirir tots els coneixements i la facilitat de treball necessària per tal de poder afrontar satisfactòriament les demandes de l'arqueologia professional.

A aquest respecte la nostra experiència ens demostra com, actualment, el grau d'exigència de les universitats no esdevé un veritable sedàs sinó que com es diu «si la universitat no et diu no, ja t'ho dirà la vida». A la pràctica aquests convenis esdevindrien el darrer control d'aptitud professional i permetrien escollir i donar feina als millors professionals. La documentació del patrimoni de segur que ho agrairà.

D'aquest problema en som plenament conscients aquells de nosaltres que ja hem tingut alguna mena d'experiència dins del món laboral universitari i que després ens hem incorporat dins del món de les empreses privades.

Així doncs, la missió de les universitats és la de formar els professionals que s'han d'integrar dins del món laboral. Un món laboral que, necessàriament, ha de generar expectatives de necessitar d'aquests professionals. Si la mateixa Universitat es constitueix en una «empresa» que genera competència respecte de les empreses privades, podria succeir que aquesta iniciativa, a llarg termini, fes desaparèixer a les privades privant als professionals d'una sortida laboral que, ara per ara, és la més estable que es pot trobar.

Aquesta competència entre aquests dos mons (universitari i empresarial), no és la situació ideal que, al nostre entendre, s'hauria d'assolir. Com a productes del món universitari, s'haurien de trobar les fórmules per complementar i no contraposar, a partir d'uns interessos que són comuns. Si la Universitat ha de formar i investigar, les empreses privades d'arqueologia els poden aportar les dades necessàries per a dur a terme aquesta investigació, a més d'aportar un àmbit de treball apte per tal que els alumnes de les universitats puguin realitzar pràctiques de treball de camp (no oblidem que CODEX ja va dur a terme

durant 3 anys, i amb èxit, una iniciativa d'aquest tipus juntament amb la Universitat Central de Barcelona), i la possibilitat que aquests alumnes puguin ser absorbits, una vegada finalitzada la carrera, per aquestes empreses.

I tal i com ja es remarca dins de la proposta de debat, si la Universitat s'ha de dedicar a la investigació, perquè no ha de permetre que el treball de camp l'executin els professionals liberals que, no ho oblidem, han sortit de les mateixes universitats, i les empreses privades d'arqueologia si, tal i com proposem, es parla d'un treball en equip i complementari, és a dir, que part de la documentació extreta de les excavacions es pugui estudiar i difondre des del món universitari.

Per poder arribar a aquesta proposta de treball en equip és necessari que les universitats es transformin en centres d'emmagatzemament, processament i interpretació de dades (una activitat que incrementaria la formació teòrica de l'alumnat), que les empreses puguin treballar conjuntament amb aquestes universitats i que els professionals d'ambdós mons formin un equip de treball complementari. Així els arqueòlegs de la universitat podran tenir contactes directes amb el món empresarial i els arqueòlegs empresaris amb el món universitari.

De tota manera, l'arqueologia d'investigació no ha d'anar, únicament, lligada al món universitari, sinó que des de les empreses privades també es realitza i s'ha de realitzar investigació, i aquesta investigació ve avalada pels articles en publicacions i congressos que els membres d'aquestes empreses han presentat durant els darrers anys.

Amb tot, el potencial científic que pot oferir l'activitat quotidiana d'una empresa és tan gran que excedeix les necessitats d'aquestes empreses i pot oferir gran quantitat de material a investigadors aliens a aquestes, procedents o no de les universitats.

Finalment, cal remarcar que aquest aparent conflicte d'interessos entre universitat i empresa es pot solucionar, si existeix aquesta voluntat per ambdues parts, mitjançant una clara definició dels «espais» i la col·laboració, on cada part satisfaci, tant com sigui possible, les necessitats de l'altra.

El Servei Arqueològic de la Universitat Rovira i Virgili

Rodolf Cortés

El desembre de 1993 la Universitat Rovira i Virgili creava el Servei Arqueològic. Aquest Servei forma part del conjunt de serveis científicotècnics de què disposa la Universitat per tal de resoldre tant necessitats d'ordre intern com altres generades per peticions i projectes de fora de l'entorn estrictament universitari.

Altrament, la Universitat ha emfasitzat, d'antuvi, la conveniència d'oferir a la societat que l'envolta aquells serveis que pugui requerir i que s'escaiguin amb plantejaments científics, sempre que es disposi dels mitjans adients. És per això que la nostra Universitat, igual que altres d'arreu de l'Estat, disposa d'un seguit de serveis que abasten les dues vessants d'actuació a les quals ens referim.

Atesa la reconeguda importància del patrimoni historicoarqueològic de Tarragona, la investigació arqueològica ha estat, de temps, un dels camps d'interès capdavanters entre d'altres de transcendència científica i social que incideixen directament sobre el món que ens envolta.

Al fil d'aquestes consideracions voldríem reproduir el text de la memòria de creació del Servei Arqueològic de la URV en l'apartat d'antecedents:

«Dins de la cultura europea contemporània, l'arqueologia i la gestió del patrimoni històric constitueixen uns trets significatius de la gestió cultural de les nostres ciutats. Recentment la seva importància ha estat subratllada per la Llei d'Esponsorització, que reconeix el seu important espai econòmic, amb què facilita les eines de cooperació entre públic i privat. De fet, cada vegada més, exposicions, excavacions arqueològiques, restauracions, etc.,... constituïran projectes sectorials de gestió del patrimoni, finançats per diners privats en funció d'uns resultats públics o d'imatge.

»El problema que s'està ja ara plantejant és la dificultat que tenen les empreses privades de gestió cultural (màrqueting, gestió, cooperatives arqueològiques...) per afrontar els aspectes científics que implica el treball en la gestió del patrimoni. Tot això es resumeix en dos aspectes diferenciats: la necessitat de disposar d'eines analítiques modernes (laboratoris científics) i la necessitat de contextualitzar històricament el treball científic.

»Exemples coneguts en el nostre entorn cultural, brillants per la seva vessant empresarial, per exemple, importants empresaris que pràcticament compren la gestió de certes empreses fabricants de cultura, cauen en la caricatura científica per manca d'instrumental d'anàlisi i per no posar adequat accent en la reconstrucció històrica. Dos aspectes imprescindibles que necessàriament han d'acompanyar una gestió seriosa i professional del patrimoni històric (sobretot l'arqueològic).

»La Universitat Rovira i Virgili fins ara disposava del Laboratori d'Arqueologia com a eina d'intervenció per a respondre a aquest interès social. Aquest àmbit unificava la recerca científica amb l'activitat acadèmica plantejant importants limitacions per operar en un mitjà de lliure competència empresarial. Des d'aquesta perspectiva i atesa la demanda social que està creant el nou marc jurídic europeu, les àrees d'Arqueologia i de Prehistòria es proposen realitzar un salt qualitatiu important constituint un Servei Arqueològic que ofereixi eines d'anàlisi, de diagnòsi i d'intervenció en l'arqueologia, gestió i protecció del patrimoni històric.»

El Servei contempla diferents línies d'actuació que cobreixen bàsicament dues vessants diferenciades:

D'una banda, és una cobertura estructural per a les àrees de Prehistòria i Arqueologia del Departament d'Història i Geografia pel que fa a excavacions

programades, dins l'àmbit de la recerca, amb finançament exterior.

De l'altra, ofereix un seguit de serveis a instàncies externes entre els quals ressenyem els següents: prospeccions i intervencions arqueològiques sol·licitades per entitats o persones privades, programades o d'urgència; informes; peritatges; aixecaments topogràfics; disseny i muntatge d'exposicions; confecció de catàlegs; publicacions científiques; musealització i explotació de conjunts arqueològics; restauracions.

Estructuralment el Servei consta d'un director que n'és responsable i coordina les diferents activitats i és nomenat pel rector. Formen part del Servei els professors dedicats a la docència i recerca en els àmbits de la prehistòria i l'arqueologia. A banda del personal tècnic que està previst assignar-li, utilitza arqueòlegs contractats per a la realització de les tasques que li són pertinents. Té també capacitat per contractar altres tècnics o empreses especialitzades.

El Servei disposa d'instal·lacions de rentat, classificació i emmagatzematge, sales d'ordinadors, treball, dibuix i laboratoris. Part d'aquestes instal·lacions són provisionals a l'espera del trasllat a la seva seu definitiva ubicada a la plaça del Fòrum de Tarragona.

Entre els objectius acadèmics del Servei destaquem la realització, per part dels llicenciats que s'hi vinculen, de tesis de llicenciatura a partir de la informació que s'extreu, en principi, de les intervencions arqueològiques. També compta amb publicacions científiques entre les quals figuren els *Documents d'arqueologia clàssica* dels quals han aparegut fins ara dos volums, i n'hi ha més en preparació.

Creiem que aquests dos aspectes darrerament esmentats són primordials per entendre el Servei Arqueològic de la URV com a eina que cobreix l'especialització acadèmica, la projecció exterior mitjançant les publicacions i una oferta d'intervencions científicament recolzades per la pròpia Universitat.

Mònica Blasco
Josep M. Defaus
Jaume Massó
M. Teresa Miró

Grup d'arqueòlegs. Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats
en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya
Rambla de Catalunya, 8
08007 Barcelona

Rafael Mora

Director del Servei d'Anàlisis Arqueològiques
Departament d'Antropologia Social i Prehistòria
Universitat Autònoma de Barcelona
Bellaterra 08193

Cristina Benet

Gerent de CODEX - Arqueologia i Patrimoni
P/ Sant Fructuós, 1
43002 - Tarragona

Rodolf Cortés

Universitat Rovira i Virgili
Plaça Imperial Tàrraco, 1
43005 - Tarragona